

Tann totaliteri staturin

J. P. Heinesen

Vit halda fram við greinarøðini »Tann totaliteri staturin« eftir Jens Paula Heinesen

Undirritaði vil fegin gera vart við, at henda greinarøð ikki eigur at verða dæmd, fyrr enn hon er lisin at enda

Tann totaliteri staturin er altíð verri enn tú grunar

Lesarin hevur sjálvsagt langt síðan sæð, at Mozart einki hevur við hesa grein at gera. Tað var orðið »mytan«, vit høvdu brúk fyri. Mytan, ið er so heilt øðrvísi enn veruleikin. Tað er, sum áður sagt, næstan ógjørlegt at treingja íggjøgnum ta mytu, tann brynjuserk, tann »uniform«, sum tann totaliteri staturin umgyrdur seg við. Fyri tann, ið stendur uttanfyri, er mestsum ógjørlegt til fulnar at fáa greiði á, hvussu víður-skiftini eru innanfyri.

Demokratið vendir ranguna úteftir, visir seg sum tað er í roynd og veru. Tað er opið. Og tað er tað einasta beina. Vit eiga at siggja tær sjúkur, teir svullir, tær rivur, tær fellur, tað rot, sum eru í tí samfelag, vit liva í. So hava vit ið hvussu er møguleikan at rætta upp á skeivleikarnar, hóast eg veit, at ofta vantar viljin til hetta, og hóast eg veit, hvussu mishátt og avskræmilig henda rangan stundum kann vera. Men upp á longri sikt er henda skipanin tann einasta nýtliga.

Tann totaliteri staturin ger beint tverturimóti. Hann letur seg aftur og ger alt, sum stendur í hansara óavmarkaða valdi til at krógva ranguna og pynta útsiðuna við litføgum leyv-bogum og blomsturkransum. Stóru partur av hansara orku fer til hesa pynting. Órgrynni av fólkum hevur onga aðra uppgávu enn virkað hetta falska skrud. At krógva veruleikan. At tetta ríturnar við dusti, smyrja farnis á svullirnar og sópa allar sjúkur inn undir teppið aftan fyri potemkinkulissurnar.

Men tað nyttar einki. Stríðið er a priori dæmt at miseydnast. Tí kanst ikki gróða ein svull við farnis ella sjúkur við at krógva tær burtur. Ein dagin er so nógv undir teppinum, at óhumskan sprikir útundan og sprengir allar kulissur, og har liggur so tað stinkandi ræði í ljósinum.

Eysturtýskaland hevur ligið soleiðis, Ungarn, Tjekkoslavakíð og nú Pólland, og tað er so vist, at túrunin kemur aftur til hesi lond og lond av sama slag, og hann fer at koma »igen og igen og igen«, um hesi lond ikki taka sær annað skinn um bak, tí tað er ein náttúrlóg, at einki fólk í longdini vil liva undir eini skipan, har mytan er eitt og veruleikin nakað heilt annað.

Aðalreglan um tann totaliteri statin

er henda: hann er altíð verri enn tú grunar.

Vilja vit felags sjálmorð?

Lat meg nú taka upp annan tátt og byrja við at sláa fast, at eg taki undir við »fólk fyri friði«, við friðarrørslunum í øllum demokratiskum londum. Tað er mær ein gáta, at hesar friðarrørslur ikki fáa størri undirtøku, enn tær fáa, ja, at tær nógvastaðni verða møttar við háð og spott og líkasælu, at tær hóast tverpolitiskar verða skirdar fimta kolonna, og eg má spyrja meg sjálv: Er heimurin vorðin sinnissjúkur? Er tað sjálmorð, hann vil, líkasum tað ólukkuliga Libanon?

I Noregs fjøllum býr eitt lítið dýr, ið rópast lemmingur. Tað livir av mosa og fjallaurtum og skyggjar vatn sum pestina. Men við nøkrum áramillumbilum hendir tað mekiliga, at hetta dýrið verður rakt av sannari sinnissjúku. Í stórum herum fer tað til stroks, og nú ræðist tað einki, hvørki vatn, áir ella tað stóra havið uttan heldur so beint á bláman og druknar. Tað fremur bart út sagt eitt felags sjálmorð. Eru vit sum lemmingurin? Er tað hetta felags sjálmorðið, vit eru í holt við?

Uppgávir friðarrørslunar

Samstundis sum eg taki undir við friðarrørslunum, eri eg bangin um tær, nakað eg ikki eri einsamallur um. Kenda týska skaldið, samfelagsrævsarin hans magnus enzenberger — soleiðis skrivur hann seg — var tað eisini í eini viðtalu. Vert er at spyrja seg sjálv: fara tær at bronglast og missa jarðsambandið? Fara tær at gerast til nýggjar, romantiskar krossferðir? At gerast til eina nýggja religiön, sum endar í fjanti, í sektum og undirsektum, har fólk dusa sær í síni persónligu frelsu heldur enn í heimsins? Í sekteriskum kegli um, privatar sannfæringar heldur enn í stríði fyri friði?

Nógv ynskja tað, men tað má ikki ske.

Friðarrørslurnar hava fleiri uppgávir og ikki bara ta einu at demonstrera móti atomraketum. Og nógvur av hesum uppgávum eru alt annað enn einfaldar.

Vit seta henda spurningin fram: Hvat, um allar atombumbur verða fyrirbeindar? Fara kriggini at halda uppat fyri tað? Verður friður á jorð fyri tað? Hesar spurningar fekk ein danskur friðargranskari í sjónvarpinum og kundur sum vera man einki annað gera enn svara nei. — Men hvat kunnu vit so gera? spurdi spyrjarin, og eg helt meg hoyra ein vissan argan trega í røddini. Svárið kom leitandi og ljóðaði nokur-



Demokratið vendir ranguna úteftir, visir seg sum tað er í roynd og veru. Tað er opið. Og tað er tað einasta beina. Vit eiga at siggja tær sjúkur, teir svullir, tær rivur, tær fellur, tað rot, sum er í tí samfelag, vit liva í. So hava vit møguleikan at rætta upp á skeivleikarnar

lunda so: í grundini er einki annað at gera enn velja góðar politikarar, ið skilja vandamálini.

Døpur útlit. Verða vit nakrantið so mikið at okkum komin, at vit fara at velja teir góðu politikararnar og stoyta allar hinar fyrri ævir burtur frá allari maktstöðu. Eg meini, vit hava størri lyndi til at flykkjast um teir makt-sjúku, skilaleysu og aggressivu, og eg haldi meg vita hvi.

Tað er eingin ódygd hjá einum politikara at vera aggressivur, hansara náttur er maktmenniskjans, men tað velst alt um, hvat hann er aggressivur fyri. Og til eru tvey slag av politikarum: tann positivt aggressivi, tann negativt aggressivi.



Politikkurin Reagan rekur í Miðameríka er ikki mættari enn tann Sovjet rekur í Pólandi og Afghanistan

Vit skulu hugsavna okkum um hetta seinna slagið. Hvar koma hansara negativu aggressiónir frá? Tær koma frá eini ússaligari sálarútgerð, frá ómegd og undirlutakenslum, talentloysi og ósigrum av ymsum slag. Ein slíkur persónur hevur næstan altíð lyndi til at halda, at tað eru onnur, ið eru sek í hansara malari. Hann hevur av tí sama stak avskeplað víðurskifti við umheimin og veruleikan. Hann hatar mikið og droymir um hevnd og soraðar granar og minnir mest um eitt menniskja, ið slæst í blindum. Ein politikari av hesum aggressiva slagnum kann meir enn so vera heilt raskur til at uppbyggja eitt land, at byggja havnir, brýr, vegir og mangt av slíkum. Men tá ið tað snýr seg um andsliv, er hann púra kaldur og tverur. Og ofta endar lagna hansara við, at hann brýtur alt niður aftur, ið hann hevur verið við til at bygt upp.

Slíkir politikarar fáa ofta eina ótrúliga undirtøku. Hitler var ein. Men hvussu ber tað til? Tað ber soleiðis til.

Vit velja slíkan politikara ikki av kærleika til hansara, í roynd og veru hava vit ikki so lítið av andstygd fyri honum. Nei, so merkiligt tað ljóðar, so velja vit hann vegna hansara negativu aggressiónir.

Tað er nevniliga soleiðis statt við okkum, at eisini vit gøgnum livið hava í víðferi fingið eitt vist mát av negativum eins væl og positivum aggressiónum, og tað hendir seg meir enn so, at tær negativu hava so mikið vald á okkum, at tær taka okkum av ræði. Vit halda okkum vera alt ov illa viðfarin, ikki bara av livinum, men eisini av okkara medmenniskjum, ómegdin pinir og plágar, og hvør annar er tað, ið nivir okkum niður, enn hesi beistini, ið vit eru noydd at liva ímillum.

Tí sita vit í loynirumi okkara og hata og droyma um hevnd og soraðar granar. Men tað verður bert til ein